

М. Георгиева-Димова (Скопје, Република С. Македонија)

Повествователниот хроматизам во историја

Анотација: Авторот на статијата укажува на актуалноста на интердискурзивните врски меѓу литературата и историјата во современиот македонски роман и обосновава овој исходен тезис, обратившись к роману «Бруно и цвета» на македонскиот автор Калина Малеска. Во своите теоретички предпоставки авторот се базира на концепцијата на постмодернистичкиот историски роман, предложена од Е. Веселинг и Б. Макхейл. Текстот на романот се анализира на два нивоа: жанровски (1) – жанровски варијации на постмодернистичкиот историски роман, вградени во модели «творчеството на историјата»; тематски (2) – епистемолошка и онтолошка тема во романот на Малеска и метафикционалните стратегии, со помош на кои овие теми се артикулираат во романот.

Клучови зборови: постмодернистички историски роман, врска меѓу литературата и историјата, македонски роман, Калина Малеска

М. Георгиева-Димова (Скопје, РС Македонија)

Романескиот хроматизам во историјата

Апстракт: Поаѓајќи од премисите за актуелноста на интердискурзивните врски меѓу книжевноста и историјата во современиот македонски роман, целта на овој текст е да ја елаборира и да ја потврди таа појдовна теза преку толкување на романот Бруно и боите од македонската авторка Калина Малеска. Теоретските рамки на истражувањето се поврзани со концепциите за постмодернистичкиот историски роман на Елизабет Веселинг и на Брајан Макхейл коишто ќе бидат интерпретативно применети врз романот на Малеска. Толкувачкиот фокус е поставен врз две рамништа: 1. Врз жанровските варијации на постмодернистичкиот историски роман, отелотворени во моделот „правење историја“. 2. Врз епистемолошките и врз онтолошките теми во романот на Малеска, вклучително и метафикционалните постапки преку коишто тие теми се артикулирани во романот.

Клучни зборови: постмодернистички историски роман, односот книжевност-историја; македонски роман; Калина Малеска

Narrative Chromaticism in History

Abstract: Starting from the premise about the actuality of the interdiscursive relations between literature and history in the contemporary Macedonian novel, the purpose of this text is to elaborate and confirm that thesis through the interpretation of the novel *Bruno I boite* by the Macedonian authoress Kalina Maleska. The theoretical framework of the research is related to the Elisabeth Wesseling's and Brian McHale's concept of postmodernist historical novel that will be interpretatively applied to Maleska's novel. The interpretive focus is placed on two levels: 1. On the genre variations of the postmodernist historical novel, embodied in the "making history" model; 2. on the epistemological and ontological themes in the Maleska's novel and the metafictional narrative strategies through which those themes are articulated in the novel.

Key words: postmodernist historical novel, literature-history relation, Macedonian novel, Kalina Maleska

ТЕОРИСКИ КОНТЕКСТУАЛИЗАЦИИ

Историскиот роман во македонската книжевност има тукуречи конститутивна функција во однос на романескниот жанр, но и во контекст на создавањето и на еволуцијата на националната литература. Имено, ако книжевната историографија го верификува романот *Село зад седумте јасени* (1952) на Славко Јаневски како прв македонски роман, тогаш романот *Толе Паша* (1956) на Стале Попов, којшто е парадигматичен реалистички историски роман¹, недвосмислено, учествува во раната фаза од развојот на македонскиот роман и, посебно, во конституирањето и во развојот на реалистичкиот, односно на историскиот роман. Несомнено, историскиот роман е единствениот прозен жанр што има свој децениски континуитет, еднакво како што историјата, макар и како фон, вообичаено, била присутна во романите што жанровски не се одредени како историски. Во понатамошната еволуција на македонскиот роман свој значаен влог има и историскиот роман, иако во епохата на модернизмот, со оглед на неговите поетички конвенции, доживува видливи промени, првенствено на ниво на романескниот третман на историјата (преплетувајќи ја со митските обрасци), за што сведочат романите на Славко Јаневски од Кукулинскиот циклус. Постмодернистичката книжевност, пак, го означува враќањето на историскиот роман на голема врата, обезбедувајќи му го статусот на жанровска доминанта, со оглед на неговата парадигматичност во однос на конститутивните одлики на постмодернистичката поетика. Имено, тематските и структурните аспекти на овој жанр се адекватни за илустрација на постмодернистичкиот интерес за книжевното и за историското минато, како и за проблематизирачкиот третман на границите меѓу световите/текстовите, дискурсите, жанровите.

Романот *Александар и смртта* (1992) на македонскиот автор Слободан Мицковиќ означува битно издание не само во книжевно-уметнички контекст, туку и во поширокиот, културно-историски и социо-политички контекст. Прво, романот на Мицковиќ означува почеток на важна фаза во развојот на македонскиот исто-

---

¹ Да се види: «Реализмот на историјата, реализмот на фикцијата», Марија Ѓорѓиева-Димова. Книжевни каталози. Скопје: Паблицер, 2023, стр. 7–31.

риски роман, со оглед на тоа дека ја промовира историографската метафикција¹, како «репрезентативен постмодернистички жанр» (Хачион 1996) во рамки на македонската литература. Второ, романот се појавува во раните 90-ти години од XX век, што коинцидира не само со постмодернистичките делегитимизации на «големите наративи» (Лиотар, 2007) (на пример, на модернизмот, на историографијата, на социјалистичкиот општествен систем), туку и со процесот на создавање нови држави, произлезени од распаѓањето на една федерална заедница (СФРЈ)², што го имплицира и контекстот на потрага по нови темели за легитимација на сопствената национална историја, литература и култура, за редефинирање на координатите на колективните идентитети и на идеолошките упоришта. Наспроти политичките и научните тенденции да се реконтекстуализираат античките теми во последната деценија од XX век, романот на Мицковиќ се издвојува со многу посуптилните и високо естетизирани реконтекстуализации и трансконтекстуализации на историјата, односно на конкретните историски теми и историски фигури. Современата романескна продукција под жанровската одредница историски роман е интензивирани и во првата половина на XXI век, а се одликува со двојниот тематски интерес за историски настани и за личности, не само од националната историја, туку и од светската историја, покажувајќи дека историскиот роман е жанрот што ги посредува транснационалните релации и интересите за културната Другост.

ИНТЕРПРЕТАТИВНИ КОНТЕКСТУАЛИЗАЦИИ

Романот Бруно и боите (2006) на македонската авторка Калина Малеска, е објавен во декадата кога, практично, во македонската книжевност започнува интензивната продукција на романескни текстови што ја потврдуваат творечката атрактивност на интердискурзивните релации меѓу книжевноста и историјата. Романот на Малеска е парадигматичен во однос на моделот историски роман што Елизабет Веселинг го именува како «правење историја»: «Овој вид саморефлексивност нуди нешто повеќе одошто изложување на пукнатината меѓу наративите за историските настани и самите настани. Тој го испрашува и постоењето на рамништето на *res gestae* како независно од рамништето на историскиот дискурс... Постмодернистичките писатели ги лишуваат историските настани што го сочинуваат референтот на историографијата од нивната самодокажливост, покажувајќи дека правењето на историјата ги следи истите фикциски сценарија, кои, во крајна линија, се детерминирани од лингвистичките тропи и топоси» (1991: 120, 135). Имено, романескната приказна во Бруно и боите се задржува токму на она рамниште на историјата што е именувано како *res gestae*³, следејќи поголем дел од животот на историската личност (Џордано Бруно), која, главно, е оприсутнета во фабулата преку перцепциите и информациите што се дадени од страна на нараторот / ликот. Историско-културниот ренесансен контекст е доловен директно, преку бројните временски информанти (редовното лоцирање на годините и на датумите) и, индиректно, преку коментарите на нараторот во врска со состојбите во однос на образованието и на науката, во врска со статусот на жената или, пак,

¹ За толкувањето на романот Александар и смртта како историографска метафикција да се види: Марија Ѓорѓиева-Димова. Повторната средба на Клио и Калиопа. 2012, Скопје: Три.

² Дополнително, тоа значи и излегување од една интерлитерарна (југословенска) заедница чијашто продукција е верификувана во рамки на заедничката книжевна историографија.

³ Станува збор за етимолошкото двојство на поимот историја: *histōria*, a.e.f; *istoría*, a.c, ή, во значење на случување, истражување, знаење, приказна, раскажување. (Според *Latinsko – hrvatskosrpski rječnik*. Prir. Veljko Gortan, Zagreb: Školska knjiga, 1967, стр. 159; *Grčko-hrvatski rječnik*. Prir. Milivoj Sironić, Zagreb: Školska knjiga, 1989, стр. 204.

со улогата на црквата во тој историски период. «Не беше време на распространета писменост. За сиромашните не беа отворени многу можности... оти свештениците ја имаа својата вистина, единствената што ја признаваа и самоуверено ја ширеа, без сомнежи, без двоумења» [Малеска 2006: 10]. «И двајцата ги истражуваа новите мигови на ренесансата. Ако пишувањето опстојуваше во една или во друга форма во текот на претходните столетија, макар и во функција на некоја власт, макар без особен развој во нови правци, науката беше во целосен застој» [Малеска 2006: 67]. «Но, не беше нејзино време, не беше време кога жената можеше да го промовира телескопот. Ни нејзините години, ни сфаќањата на Петро, ни годната во која живееше не ѝ беа наклонети, од никаде немаше поддршка... откри дека е способна за нешто што нејзиното време не беше подготвено да го прифати, или можеби беше, но таа се најде во состојба кога не успеваше да открие кои се можностите на нејзините години или годините во кои живееше» [Малеска 2006: 85–86]. Ова двојно, директно и индиректно, истакнување на историскиот контекст во кој се сместува романескното дејство, не само што учествува во посредуваното доловување на позицијата на историската фигура, туку придонесува и за актуализирање на една покомплексна тема, чијашто универзалност, ја прави литерарно атрактивна: улогата на научното знаење, на научната вистина и на правото и на слободата на поединецот за нивно стекнување.

Романот ја користи постапката на наративна наизменичност меѓу сезнаечката позиција на нараторот во трето лице и рестриктивната позиција на фиктивниот лик Петро. Тој сооднос е навестен уште на почетокот: првата глава е сочинета од два параграфа, безмалку идентични во својата должина, т. е. во графички видливата краткост. Првиот параграф го содржи емфатично-елиптичниот говор на неидентификуваниот говорник кој е апелативно упатен кон извесно «ти», кое на крајот од параграфот е конкретизирано и именувано како «Господар». «За тебе беа создадени, за тебе отсекогаш наменети! И со тебе ја постигнаа својата врвна цел; ти ги направи непотребни. Господару!!!» [Малеска 2006: 5]. Вториот параграф го содржи кажувањето на нараторот во трето лице, кое е подескриптивно интонирано, а завршува со реторско прашање, како поставување на дилемата којашто понатаму, низ приказната, треба да се разјасни. «Огнот ги доцвакуваше последните залаци и видно папсуваше. По ова, Петро повеќе не ќе ги распознава боите, боите создадени од ѕвездите, освен црната и белата, и сивата меѓу нив. Беше ли тоа вселенска казна или самоволно одрекување» [Малеска 2006: 5]. Дополнително, во овој параграф е идентификуван и говорникот од првиот параграф: «Се сеќавам на првиот пат кога го видов. Беше тоа во Св. Доменико, на миса... Ме разбуди, ми подари надеж, ми предизвика упорност да истрајам, да тргнам, да ја следам својата наклонетост кон знаењето, ми поттикна љубопитност. Те засакав веднаш, ме маѓепса со твојата волшебна глаголивост, и верував дека си во право» [Малеска 2006: 5]. Кажувањето на ликот го најавува ретроспективно-реминисцентното раскажување кое, уште во првата реченица, ја постулира релацијата јас-ти, со обраќањето до учителот и до господарот (Џордано Бруно) од страна на ликот. Во третата глава, пак, се појавува сезнаечкиот наратор, но и гледната точка на ликот. Оваа наизменичност во раскажувачките перспективи/позиции што се провлекува низ целиот роман има неколку функции:

1. Да го сугерира проблематизирачкиот, имплицитно коментаторски однос на романот кон официјалните историографски сознанија за Џордано Бруно: историската личност посредно е претставена преку кажувањето на Петро, фиктивниот лик, од позиција на непосреден сведок / учесник во настаните за кои раскажува и преку раска-

жувањето на сезнаечкиот наратор. Некаде кон крајот од романот е дадена констатацијата дека Џордано е историска фигура која не предизвикувала големо внимание.

2. Да го потенцира односот минато-сегашност како конститутивен за секој романескен пристап кон историското минато, но преку наративното зумирање на инверзивната, ретроактивно-спознајната доминација на сегашноста во однос на минатото. Во текстот на Малеска таа релација е потенцирана на неколку рамништа. Прво, во рамки на романот, преку наизменичното огласување на омнисцентниот наратор и на ликот-наратор. Тие се движат аналептичко-пролептички низ приказната, сугерирајќи ја отсечката минато-сегашност / тогаш-сега низ призма на различните информации што ги поседуваат во одреден миг. Петро се навраќа на епизоди од својот живот и од своите средби со Бруно, така што наративната евокација е дополнета со коментари во кои ја открива спознајната предност на сеќавањето (во одреден миг од сегашноста) во однос на случувањето (во одреден миг од минатото): «Верував, а потоа веќе не, прости ми, те судев според оние особини што мислев дека сум ги открил кај тебе при нашата прва, таа прва средба. Сега знам дека грешев, знам дека не беше она што те замислував, но и знам дека неправедно те напуштив и дека си многу повеќе од она што го замислував за тебе во моите младешки години» [Малеска 2006: 5–6]. «Но млад, тогаш 18-годишен, во годината 1572, јас не знаев како да го остварам она што сум го наумил. А ни моите години, ни годината во која живеев не ми беа наклонети кон правење добра проценка» [Малеска 2006: 8]. «А сега, трезен, знам оти беше бесмислено да се надевам на тебе, на она што си замислував за тебе. И сега знам, откако спознанија некои полуоткриени, полујасни ја опседнаа душава ми, знам оти секоја искра љубов беше основана и заслужена, но од сосема други причини» [Малеска 2006: 55].

Отсечката минато-сегашност е интерполирана и во раскажувањето на екстрадиететскиот наратор чиито коментари, исто така, ја сугерираат важноста на ретроактивната спознајна позиција, односно доминацијата на актуелниот контекст во однос на настаните од минатото. Во наративниот контекст, тоа ја подразбира и раскажувачката доминација на нараторот во однос на ликовите: «Таа не знаеше дека слични зборови ќе одекнат дваесет и осум години подоцна од устата на еден член на свештеничкиот ред на Св. Јован кој за осудениот на смрт напишал оти свештениците го советуваат со благост и со добра мисла ‘непоправливиот еретик’ да не биде надмен и арогантен, укажувајќи му на грешката... На патот за дома ги препрочитуваше трите страници одново и одново. Не знаеше дека в раце држи текст чија содржина, иако во извесна мера изменета, ќе излезе во јавност единаесет години подоцна и ќе му нанесе огромни маки на својот творец» [Малеска 2006: 20–21]. «Од мешаницата на гласови во неговиот ум почна да се издвојува еден издолжен, бавен глас, што му звучеше исто како што нам ни звучи гласот на денес толку познатиот Дарт Вејдер» [Малеска 2006: 59]. «Три столетија и седум десетлетија и седум лета ќе минат кога една друга личност, една американска поетеса, на иста возраст, во исто олку студена ноќ, исто олку блиску до своите две деца ќе се реши на истиот чекор. Горската девојка, Силвија, така ѝ беше името, во една своја песна се нарече и Лазаринка, сосема несоодветно бидејќи за разлика од својот машки имењак никогаш нема да се врати од мракот» [Малеска 2006: 99–100]. «(Петро веројатно е еден од ретките што го сметаат изразот на Џордано Бруно за милозвучен. Во 20 век, оние кои се занимаваат со неговото дело, па дури и оние кои ги сакаат неговите идеи, ги наведуваат ‘мноштвото реминисценции, бизарни и здодевни повторувања, Ш, Ќ, голем број латинизми, фирентинскиот

дијалект со сочни неаполски изрази’, како и неговите реченици кои се ‘задишани, неизедначени, гломазни, реторички изливи, претенциозни попувања, акробации, но со длабоки мисли, свежи слики, жива фантазија’)» [Малеска 2006: 102]. «Петро ги препрочитуваше одново и одново по којзнае кој пат делата на уништениот господар... Гладно ги голташе испишаните страници и веројатно е еден од ретките во историјата кој тоа го правел. Бруновите книги беа забранети и станаа мошне ретки. Не се здобија со популарност и покрај маченичката судбина. На почетокот од 18 век неколкумина ентузијастички во Англија поборници на деизмот се обидоа да ги просветлат луѓето со приказната за Џордановиот живот но без поголем успех. Еден век подоцна пак неколку германски мислителци ја признаа големината на неговата работа, но едвај да ги читаа неговите дела. Подоцна во 19 век во Италија беше одново откриен и стана симбол на напредно мислење и следствено мачеништво. Во светот денес неговите книги не се особено цитирани. Неговиот придонес во науката можеби не е голем. Но неговиот ентузијазам е речиси ненадминлив. Имаше излез и не го одбра. Немаше бројни аргументи на своја страна но ја скрши вкоренетата зачмаеност што владееше» [Малеска 2006: 134–135].

Второ, отсечката минато-сегашност е нагласена и преку додавањето на трета наративна нишка која е поврзана со ликовите што припаѓаат на друга хронотопска рамка – XX век во Скопје, но коишто евокативно и коментаторски упатуваат на постапките на историската фигура, земени како репер за можно однесување и постапување во актуелниот миг. «Затоа по неколку столетија во Скопје, двајца пријатели- момче и девојка- ќе го споменуваат неговото име кога пред нив ќе се испречат проблеми. ‘Да беше Џордано Бруно немаше да молчи како мене’, рече момчето откако раскажа за една неправда на работното место. ‘Кутриот Џордано настрада за вистината. Има ли денес луѓе кои би го положиле животот за вистината?’, се запраша тој» [Малеска 2006: 54]. «Неколку векови подоцна, една личност во Скопје, седејќи во огромна канцеларија, каде што се подготвуваше весник, размислуваше за истата тема. Таа штотуку беше прочитала за пророчките зборови на Бруно, некогаш и размислуваше за она што подоцна го беше открила науката – дека сè е релативно, сè е во различна позиција во однос на различни нешта, дека сè што се оддалечува од една точка истовремено се приближува кон некоја друга, само набљудувачот е секогаш во центарот... И таа помисли на Бруно. Помисли додека чекореше кон саемот во Скопје» [Малеска 2006: 120, 135].

Трето, отсечката минато сегашност е сугерирана и преку романот, односно преку неговата структура, која недвосмислено е резултат на романсиерската интенција, актуализирана во одреден современ контекст – книжевен, но и културно-историски, а од којшто се иницира романескниот пристап кон минатото. Авторската намера на Малеска приказната за Џордано Бруно да посредува во оголувањето на еден цивилизациски скок и пресврт (од средновековието во ренесансата) што ќе послужи како повод да се актуализираат и одредени аспекти во современоста, а кои кореспондираат со епистемолошкиот «сомнеж во даденостите», но и да се проблематизираат вистините наметнати од позицијата на моќ и на авторитет. Заговарањето на дијалогската врска меѓу минатото (кое се поставува како предмет на интерес) и сегашноста (од каде што се актуализира интересот и пристапот кон минатото), имплицира дека романсиерските потходи се иницирани од актуелните намери и интереси, филтрирани низ корпусот прашањата што му се поставуваат на минатото. Заговарањето на инверзивно редефинираната релација меѓу историското минато, како предмет на интерес, и сегашноста како позиција која ги иницира и ги реализира тие интереси, се

раководи од основната намера да се осмисли таа «темпорална другост» [Johnston, Wiegandt 2017: 13], да се ситуира во определени значенски рамки, и, на тој начин, да се соопшти извесна романескна / романсиерска вистина. Практично, тоа ја одредува приоритетната позиција на сегашноста како спознајно ретроактивна позиција од којашто истражувачите (историчарите и романисерите), дополнително, реинтерпретативно и метаинтерпретативно, му пристапуваат на минатото. «Се работи за односот на историчарот, гласот кој ја говори историјата, и за гласовите на историјата што историчарот ги прави да говорат» [Ivić 2003: 164]. Токму тој паралелизам на гласовите и на перспективите од и за минатото, на историографските и на романескните варијанти го следиме и во Бруно и боите. Конечната импликација на оваа инверзија во односот кон минатото упатува на фактот дека се воспоставува релацијата со одредени облици на претставување на минатото, така што, во крајна линија, секоја сегашност генерира «свое» минато, како што секоја романескна текстуализација на историската стварност нуди и сопствена интерпретативна визура. «Историјата повеќе не нуди информација за *res gestae*, туку таа е само игра на различните гледишта на *historia rerum gestarum*» [Gross 2006: 592].

Една наративна постапка која го прави видлив тој однос меѓу минатото и сегашноста е креативниот анахронизам, чијашто цел е да ја ефектуира «тензијата меѓу минатото и сегашноста... Како што историските фигури може да се однесуваат на начини кои се во судир со ‘официјалниот’ запис, така и целата материјална култура и *Weltanschauung* на епохата може да се во спротивност со она што ‘официјалната’ историја го кажува за тој период» [McNale 2001: 93, 88]. Во романот на Малеска оваа постапка е видлива и на фабуларно и на дискурзивно рамниште. Имено, во раскажувањето на случувањата од XVI–XVII век од страна на нараторот се вметнуваат цитати од песните Т’га за југ на Константин Миладинов («Студој. Мразој. Силни ветришта») [Малеска 2006: 132] и од Црно сонце на Ацо Шопов: «Ни исток имаш црно сонце ни имаш запад/ни небо за молитва ни земја за напад... Овие зборови изречени четиристотини години подоцна од македонскиот поет Ацо Шопов одекнуваа во ушите на Петро додека го гледаше Црното сонце како се оддалечува» [Малеска 2006: 65]. Потоа, во два наврати, во приказната се вклучува епизодата со изработувањето на телескопска направа, како технички изум што ќе биде патентиран две и пол децении подоцна од она што е назначено во романескната приказна. «Нов проект- вака го најави предметот што го држеше в раце. Неговата намена беше загадочна, дрвен цилиндер со стакло од двете страни – за што би можела да служи оваа кутија, освен ако, тргнувајќи го стакленцето од едната страна, би се пренаменила во место за чување дребулии? Тоа е направа за гледање во далечините, така Аврелиј ја најави, изработена специјално за научникот со име Ада... Аврелиј не знаеше дека е пред своето време цели дваесет и шест години и дека уште малку време да посветеше на овој пронајдок можеби неговото име ќе стоеше наместо името на Ханс Липершај¹ и место него ќе беше директна инспирација на човкот кој за првпат со една ваква но многу поусовршена направа ефикасно ќе погледен кон небото и она што ќе го види нема да остане само видено ами и употребено за да ги продлабочи сознанијата» [Малеска 2006: 84–85]. «Ада гледаше низ справата што подоцна ќе биде наречена телескоп. Постојано бележеше нешто и својот дневник го

¹ Ханс Липершај се именува како автор на првите пишани записи за рефрактирачкиот телескоп. Тој во 1608-та година го пријавил својот патент за откритие на телескопот, но барањето не му е усвоено, со оглед на тоа дека слични инструменти презентирале и други оптичари. Галилео Галилеј, иако не е изумител на телескопот, ја унапредил неговата оптичка конструкција во 1609-тата и, меѓу првите, го употребил во астрономијата.

пренамени во списи во кои зборуваше за ѕвезди и месечини, за четири сателити што кружат околу голема планета, за параболи и хиперболи, елипси, формули и броеви, списи што ѝ носеа радост и задоволство» [Малеска 2006: 94].

Наративниот модел на наизменично сопоставување на естрадиететската и на хомодиететската позиција на говорникот, односно на сезнаечката и на рестриктивната перспектива е постапка којашто на преден план ги поставува епистемолошките теми во романот, поврзани со прашањата за достапноста и за трансмисијата на знаењето, за дивергентните структурирања на истото знаење, за границите и за ограничувањата на знаењето, за проблемите на (не)спознатливоста, како и епистемолошката скепса во можноста да се обезбеди сигурно знаење и конечна вистина [McHale 2001: 9–10]. Овие прашања, покрај тоа што се тематизирани на фабуларно рамниште, тие се илустрирани во и преку романот и преку неговите постапки – јукстапозицијата на гледните точки. Токму наративното меандрирање меѓу двете позиции на нараторот и на Петро, упатува на процесите на обликување на знаењето во зависност од перспективите од коишто се посматраат историските настани и личности, но и во зависност од селективниот, посредуваниот пристап кон нив.

Епистемолошката рамка во којашто се ситуирани проблематизациите на вистината и на знаењето е повеќекратно нагласена во романот: преку пролептичко-аналептичките движења низ приказната, преку експлицитните коментари на ликот во однос на информациите што ги поседува во одреден миг, преку постојаните осцилирања на ликот од позицијата на восхитен адепт до позицијата на некој што се сомнева и се откажува од Учителот и од неговото учење, нарекувајќи го предавник, па сè до конечното покајување, низ признанието дека не ги поседувал потребните знаења и факти, што е причина за заблудите на коишто подлегнал: «Петро не го знаеше ова, немаше од каде да го дознае» [Малеска 2006: 76]. Вака сугерираната епистемолошка нишка ја потврдува тезата дека настаните не се она што навистина се случило, туку она што индиректно, посредно и селективно е добиено како знаење и како информација, а коишто се дискурзивно конструирани. «Петро имаше свои замисли за однесувањето на учителот и не можеше да замисли дека учителот би скршнал од нив. Неговиот замислен Џордано често наликуваше на вистинскиот Џордано, но често и не» [Малеска 2006: 76]. Тоа, секако, може да се толкува и како романескна илустрација на односот настан-факт, потврдувајќи дека «фактот е секогаш резултат на избор – од масата околни настани се бира настанот кој има значење... Фактот е настан на кој му е додадено значењето» [Лотман 2006: 240–242]. Сомнежот во можноста да се постулираат знаењето и вистината од аспект на нивната извесност, конечност, непоблематичност дополнително е нагласен во историскиот контекст рефериран во романот, којшто пак е поврзан со фирмирањето на научното знаење и на научната вистина наспроти аподиктичните теолошко-црковните, догматските постулирања на знаењето и на вистината. «Сега во времето кога тие живееја одеднаш се појавија сомнежи во даденостите... одеднаш можеби постепено се формулираа закони засновани на набљудувања и на заклучоци, а не на кажувања на авторитети» [Малеска 2006: 67]. Истите теми и прашања се артикулирани и преку епизодата во којашто Ада и нејзиниот татко прават експеримент со замената на оригиналниот златник со негов фалсификат. Целта на експериментот потоа му е објаснета и на Петро: «А нас точно тоа не копкаше: колку луѓе посматраат, колку ги забележуваме новите состојби или нелогичностите, а колку (од друга страна) му веруваат на она што веќе го отфрлиле како вистина, без поговор и без прашање» [Малеска 2006: 71].

Епистемолошките теми се артикулирани и низ призма на коментаторското¹ истакнување на селективниот пристап кон минатото, со оглед на неговата текстуално посредувана достапност за актуелниот миг. «Не постојат писмени докази за тоа што се случувало со Бруно во претходните седум години. Не се знае ни дали постоеле, па се изгубени или никогаш не се ни воделе никакви записници за текот на судскиот процес против него» [Малеска 2006: 131]. Конечно, епистемолошкиот тематски комплекс го вклучува и прашањето за вистината, за начините на нејзиното обликување и пренесување. Целиот процес на прогон и на инквизициско испрашување и измачување на Џордано Бруно е посредно соопштуван од страна на Петро како мозаично составување на една вистина врз основа на попатните, индиректните информации што ги добивал од различни извори и сведоци: «Се обидел да се спаси, излажал дека верува во божјата сила, сакал да живее... Но тоа не било доволно; продирале и во неговата филозофија, откако ја освоиле верата... Таква е легендата. Веројатно е блиска до вистината, оти постојат докази дека се покајал за верата. За тоа веќе не можеле да го гонат. Преостанала само филозофијата» [Малеска 2006: 132]).

Епистемолошките теми и постапките со коишто тие се поставени на преден план во романот на Малеска постапно водат и до онтолошките трансгресии меѓу светот на фикцијата и светот на историјата. Брајан Мекхејл ги типологизира постапките на ефектуирање на «онтолошкиот скандал», реализиран преку: навлегувањето на историска фигура во фикцискиот свет на романот, преку обезбедувањето интеракција меѓу чисто фикциски ликови и историски личности или преку прикажувањето историски невозможна интеракција меѓу два историски лика во фикциски контекст. «Воопшто, присуството во фикцискиот свет на лик кој е транссветовно идентичен со фигури од реалниот свет испраќа шок бранови низ онтолошката структура на тој свет» [McNale 2001: 85]. «Транссветовниот идентитет е секогаш знак на навлегување на еден свет во друг, на кршење на онтолошките граници» [McNale 2002: 152]. Токму таа интеракција меѓу историските личности (Џордано Бруно) и фиктивниот лик (Петро) станува дел од фикцискиот свет во Бруно и боите: станува збор за една варијанта на транссветовните миграции преку коишто се нагласуваат релациите меѓу световите на историјата и на фикцијата, вклучително и трансгресиите на границите меѓу текстовите на историјата и на книжевноста и, во крајна линија, меѓу минатото и сегашноста.

ЗАКЛУЧОК

Епистемолошките и онтолошките теми во Бруно и боите на Калина Малеска и постапките преку коишто тие се артикулирани во романот се во функција на наративно зумирање на односите меѓу минатото (кое се истражува, се тематизира, се прикажува) и сегашноста (од којашто се иницираат тие претстави и истражувачки интереси). Тематизирајќи ја судбината на една историска фигура од 16–17 век како парадигма на макотрпниот пробив на индивидуалниот глас наспроти доминантната идеологија во средновековната епоха, на научниот ум и на научничката индивидуалност наспроти црковно-теолошките авторитети и, во крајна линија на знаењето наспроти моќта, романот на Малеска конотира и многу посуштински, вечно актуелни прашања кои ѝ се иманентни на книжевноста: прашањата поврзани со слободата на поединецот да се бори за сопственото право на вистината, но и за правото да се сомнева во понудените, другите / туѓите, наметнатите вистини.

¹ Главно, тие илустрации се реализирани преку цитатното вметнување на извадоци од делата на Џордано Бруно.

Во таа смисла, постои и една етичка димензија во романсиерската намера во фикциски контекст да се реактуализира приказната за една фигура чиј влог не е само во научните субверзии на средновековните догми, туку и влог во цивилизацискиот прогрес, потхрануван од научниот прогрес. Тој романескен и романсиерски ангажман станува уште повеќе етички оправдан и осмислен низ призма на репликата дадена во последното поглавје: «Сите говореа за Бруно и сите знаеја, како што знаеше и Петро, дека големите умови не би оставиле толку значаен печат на историјата ако некој не ја увиде и не ја признае величината на нивните идеи» [Малеска 2006: 135]. Оттаму, романот ја нагласува релевантноста на секоја реактуализација на «големите умови во историјата», односно на историските фигури и настани, вклучително и онаа што е понудена во романескниот, фикцискиот контекст како еден, за читателите, мошне атрактивен и популарен модус¹ на говор за историјата. Конечно, романескниот интерес за одредени аспекти од животот на Џордано Бруно доаѓа и како потврда на теориските елаборации дека современиот историски роман интензивно «го пренасочува фокусот врз проблемите кои се однесуваат на другоста на животот во минатото» [Johnston, Wiegandt 2017: 12], но и како повод, преку неа, да се актуализираат и теми и прашања чијашно универзалност и вечна актуелност нуди еден трансгенерациски и транстемпорален лак меѓу минатото и сегашноста.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

- Димова-Ѓорѓиева М. (2012) Повторната средба на Клио и Калиопа. Скопје. Три. 310 с.
- Димова-Ѓорѓиева М. (2023) Книжевни каталози. Скопје. Паблицер. 241 с.
- Лиотар Ж.Ф. (2007) Постмодерна состојба. Скопје. АЗ-БУКИ. 122 с.
- Лотман Ј. (2006) Семиосфера. Скопје. Три. 314 с.
- Малеска К. (2006) Бруно и боите. Скопје. Слово. 136 с.
- Gross M. O historiografiji poslednjih trideset godina. *Godišnjak Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*. 2006. T. 38. No 2, str. 583–609.
- Načion L. (1996) Poetika postmodernizma. Novi Sad. Svetovi. 414 p.
- Ivić N. Kritika kritičke historiografije. V: *Prošla sadašnjost / Prir.* Vladimir Biti i Nenad Ivić. Naklada MD, Zagreb. 2003, str. 158–184.
- McHale B. (2001) *Postmodernist Fiction*. London; New York. Routledge. 264 p.
- McHale B. (2002) *Constructing Postmodernism*. London; New York. Routledge. 342 p.
- The Return of the Historical Novel? (Thinking About Fiction and History After Historiographic Metafiction)* / Eds.: A.J. Johnston, K. Wiegandt. Universitätsverlag Winter Heidelberg. 2017. 207 p.
- Wesseling, E. *Writing History as a Prophet: Postmodernist Innovations of the Historical Novel*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 1991. 218 p.

Сведения об авторе:

Мария Горгиева-Димова,
доктор филологии
профессор
филологический факультет имени Блаже
Конеского

Марија Ѓорѓиева-Димова,
доктор на филолошки науки
редовен професор
Филолошки факултет «Блаже Конески»

¹ Имајќи го предвид двојното значење на зборот во латинскиот јазик (modus), како начин и како мера.

Универзитет им. Свв. Кирила и
Мефодия в Скопје

Универзитет «Св. Кирил и Методиј»
в Скопје

Marija Gjorgjieva-Dimova,

Doctor of Philology

Professor

Faculty of Philology them. Blaze Koneski

University. Sts. Cyril and Methodius
in Skopje

marija.gorgjieva@ff.ukim.edu.mk